

RÉVÉSZ BÉLA*

Egy ismeretlen pártállami testületnek a jogalkotásban és a jogalkalmazásban betöltött titkos szerepéről**

I. A „szovjetizált” koordináció

Miután a múlt század negyvenes éveinek végére a többi közép-kelet-európai országokhoz hasonlóan Magyarország „szovjetizálása” is véglegessé vált, a nyelv- és szóhasználat is „moszkvai befolyás” alá került. Nem csak olyan formában, hogy a kommunista tömbhöz tartozó államok körében az orosz nyelv vált a politikai elit általánosan elfogadott kommunikációs eszközévé, de a tudományos élet számára is elkerülhetlenné vált az új nyelvhez való alkalmazkodás. Amikor például 1951-ben *Arzsanov* és társaitól magyarul megjelent az első állam- és jogelméleti egyetemi tankönyv¹, a „kritikai és önkritika” pártelvű követelményei mentén sajátos vita alakult ki a könyv kiadásának körülményeiről. *Révai Tibor*, aki könyvet sajtó alá rendezte, mindenekelőtt azt jelezte, hogy „nem szabad könnyedén elhaladni a nálunk még nem eléggé meghonosodott fogalmak mellett, gondosan keresni kell a megfelelő kifejezéseket”.² Amikor ennek és a többi korabeli tankönyvnek maradandó hatásai szóba kerülnek, akkor nem egyszerűen az állam- és jogtudományi jegyzetek, tankönyvek szerkezetére, az oktatás tematikájára, vagy az új állami és jogi terminológiában tapasztalható következményekre kell gondolni. Lényegesebbnek maradandóbbnak bizonyult ezeknél a politika és az ideológia nyelvének közvetlen megjelenése és általánossá válása az állam- és jogtudományban, a jogászképzésben és a jogászai munka egészében.

A fenti általános megjegyzések a „koordináció” szó karrierjének alakulását is nagyban befolyásolták. Nem csupán azért, mert minden nyelvben nagyjából azonosan jelentéstartalmat tulajdonítottak neki, sokkal inkább azért, mert az orosz pártpolitikai és ál-

* egyetemi docens, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar

** A tanulmány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés című kiemelt projekt Ludovika Kiemelt Kutatóműhely Programjának Államelméleti alapkutatás 2016–2018 (2016/86 NKE-AKFI) elnevezésű alprogramjának keretében a Nemzeti Közszolgálati Egyetem megbízásából készült.

¹ ARZSANOV, M. A. et al.: *Állam- és jogelmélet*. (Teorija Goszudarsztva i Prava. Moszkva, 1949.) Budapest, 1951. 409. p.

² RÉVAI TIBOR: *Az állam- és jogelmélet c. tankönyv fordítása*. Jogtudományi Közlöny, 1952. 4.

lami vezetők szókincsében más országok vezetőihez képest jóval gyakrabban használták. Ráadásul a „koordináció” szó – eredeti jelentésével szemben – integrálódott a párt vezető szerepének a dogmájába is. Az Arszanov-féle tankönyv ezt így interpretálta: „A mechanizmus irányító ereje a kommunista párt. (...) Az összes többi szervezetek (...) »hajtószíjak« a párttól a dolgozó tömegekhez. »Emelők« ezek, amelyek segítségével a párt szervezi, koordinálja és irányítja a néptömegek politikai és társadalmi aktivitását. (...) A munkásosztály diktatúrájának rendszerében a fő »hajtószíjak« és »emelők« a szovjetek, a szövetkezeti egyesülések, az ifjúsági szövetség és más társadalmi szervezetek”.³

A latin eredetű „coordinare” eredetileg valóban egymás mellé rendelést jelent [a co- („együtt, együttesen”) + ordinare („rendezés”)], amely ennél fogva tartalmazta az illesztés, egyeztetés, összeegyeztetés, összehangolás jelentésárnyalatokat is. A magyar nyelvbe német közvetítéssel érkezett szó lassan megtalálta a kapcsolatát az államszervezethez is. Például az 1848-1849 utáni abszolutizmus rendőrminisztériuma a helyi rendőrigazgatók által alkalmazott informátorokon kívül szükségesnek látta saját központi „levelezőket” is alkalmazni.

Fennmaradt feljegyzések szerint „a pesti levelezői hálózat koordinátora dr. Richard Rotter, a budai német reáliskola tanára volt”.⁴ És bár a közfelfogás még a két világháború között is az eredeti „mellérendel”, „egymás mellé helyez” értelmet tulajdonított a koordináció szónak,⁵ Magyary Zoltán ugyanekkor már magától értetődően használja a munkamegosztás mellett a szervezés másik fő mozzanataként az „összhang biztosításának” a megjelölésére.⁶

Fenti etimológiai-történeti érdekességek inkább abból a szempontból lehetnek fontosak, hogy kiemeljék a súlyát annak a történeti változásnak, amely 1945 után bekövetkezett a szó használatában. Ennek alapvető magyarázata az volt, hogy az orosz nyelv a politikába és közéletbe „berobbanva”⁷ magával hozta a „координация” szó konjunktuuráját is. Ennek megjelenése láthatóan nem volt minden előzmény nélkül a magyar köznyelv-

³ ARZANOV, M. A. et al.: i. m.: 161. p. Figyelemre méltó, hogy az orosz eredetiben is nyilván képzavarral terhelt »emelők« és »hajtószíjak« leírása ettől kezdve fixálódott a hazai jogtudományi irodalom szókincsében. Egy 1953-as jegyzet szerint például „a Párt nem az állami szervek megkerülésével, hanem az állami szerveken keresztül irányítja az államot. Azok a hajtószíjak, amelyek a mi pártunkat is a tömeggel összekötik: a szakszervezetek, melyek a munka vonalán, a szövetkezetek, melyek a termelés, főleg a mezőgazdasági termelés vonalán kötik össze a dolgozó nép tömegeivel. A Dolgozó Ifjúság Szövetsége, mint a párt ifjúsági szerve, igen fontos emelő népi demokratikus rendszerünkben.” (Halász Pál, et al.: Állam- és jogelmélet. 2. félév. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Jegyzetei. Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat Budapest 1953, 31. p.) Egy 1964-es állam- és jogelméleti jegyzet összesűrítve kívánja magát túltenni a technológiai leíráson és oda egyszerűsíti a hasonlatot, hogy „A szocialista állam sok és különféle »csavarból«, »kerékből«, »emelyűből« (sic!), és »áttételből« áll.” (Szabó Imre szek.: Állam- és jogelmélet. I. Állam- és Jogtudományi Karok egységes jegyzet. Budapest 1964, Tankönyvkiadó. 260 p.) Hasonlóképpen fogalmaz még az 1970-ben megjelent tankönyv is – „A szocialista állam is sok és különféle »csavarból«, »kerékből«, »emelyűből« és »áttételből« épül fel, bonyolult módon” (Samu Mihály, Szabó Imre, Szotáczy Mihály: Állam- és jogelmélet. Szerk. Samu Mihály. Budapest 1970, Tankönyvkiadó. 288 p.) –, ám ezzel véget is ér az „emelyük” különös szerepe az állam- és jogelméleti tankönyvek szemantikai történetében.

⁴ SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái*. 11. köt. Budapest, 1906. 1265–1266. pp. Idézi: DEÁK ÁGNES: *Ludasi Mór és a bécsi titkos rendőrség az 1860-as években*. Történelmi Szemle, 2007. 4. 121. p.

⁵ SZENTGYÖRGYI EDE: *Idegen szavak magyar szótára*. Budapest, 1942. 11. p.

⁶ MAGYARY ZOLTÁN: *Magyar közigazgatás*. Budapest, 1942. 4. p.

⁷ Bővebben lásd ERDŐDY JÓZSEF *Az orosz nyelv hatása a magyar nyelvre 1945 után* című hét részes tanulmányosorozatát a Magyar Nyelvőr 1953–1955. közötti évfolyamaiban.

ben – szemben például az ugyancsak ekkoriban importált „komszomol”, „sztahanovista”. „kolhoz” szavakkal – de a korábbiakhoz képest erős politikai konnotációt kapott. A korabeli ideologikus nyelvtudomány szerint „az új szavak a népünk életében bekövetkezett hatalmas fordulatot és az ennek nyomán megindult nagyiramú fejlődést tükrözik. Érzékeltetik a technika jelentős fejlődését. Kiolvashatjuk belőlük azt is, hogy kialakult a munkaszervezés új, szocialista formája, a népgazdasági terven alapuló termelés, melynek hatóereje a szocialista munkaverseny”.⁸

A pártnyelv elismerve a koordináció általános fogalmának érvényességét – „egyének, intézmények, szervek vagy szervezetek tevékenységének egyeztetése, összehangolása a közös feladatok legeredményesebb megoldására”⁹ – ennek valódi funkcióját a párt monopolhelyzetének megszilárdításában látta. Ez pedig éppen ellentétes a szó eredeti jelentésével. „A pártkoordináció a társadalom pártirányításának szerves része. Célja a társadalomban lezajló gazdasági, politikai, szellemi folyamatok összhangját megteremteni. A pártkoordináció legfontosabb feladatai: a párt által a társadalom elé kitűzött célok elérése érdekében a megoldandó feladatok összehangolása, majd a megoldásban résztvevő állami szervek, gazdasági egységek, tömegszervezetek és tömegmozgalmak közötti munkamegosztás kialakítása, továbbá tevékenységük összhangjának biztosítása”.¹⁰

A „koordináció” válságos időszakokban gyakran – időtől, tértől és politikai berendezkedéstől függetlenül – az orákulum szerepét is betöltötte. Ha az aktuális vezetés önről nem tudott megbirkózni feladataival, létrehozott egy bizottságot, amelyet előszeretettel bízta meg koordinálási feladatokkal. Hazai egypárti politikatörténetünkben az első példa erre az egy éve regnáló Magyar Dolgozók Pártjának 1949. június 7-i ülésén született meg. Ekkor a Központi Vezetőség Szervező Bizottsága az Államgazdasági Osztály javaslatára úgy döntött, hogy a gazdasági problémák „politikai vonalon való továbbvitele” érdekében Információs és Koordinációs Értekezleteket kell tartani a kérdések összehangolt politikai kezelésére.¹¹ Ettől kezdve a koordinációval foglalkozó állami és párttestületek, bizottságok, ülések és értekezletek száma folyamatosan nőtt központi, regionális és helyi szinten – de a nemzetközi kapcsolatok terén is.

A hatvanas-hetvenes években az államigazgatás környékén is megsokasodtak a koordinációs bizottságok, nem kis mértékben a tanácsokról szóló 1971. évi I. törvény kapcsán.¹² Részben a közigazgatáshoz, részben a szociálpolitikához, oktatáshoz, munkaerőpolitikához rendelt feladatként, de mindenképpen párt döntés eredményeként jött létre a cigány lakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos Tárcaközi Koordinációs Bizottság.¹³ Az alig megindult gazdasági reform lefékezésének agrárvonalon fontos eszköze lett az 1048/1971. évi kormányhatározat, amely alapvető célja a termelősövetkezetek alaptevékenységen kívüli tevékenységének korlátozása volt. Ennek felügyeletére

⁸ FÓNAGY IVÁN–SOLTÉSZ KATALIN: *A mozgalmi nyelvről*. Budapest, 1954. 11. p.

⁹ BARSÍ TOMAJ: *A pártélet kisszótára*. Budapest, 1984. 69. p.

¹⁰ Uo.

¹¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (a továbbiakban: MNL-OL) M-KS 276. f. 55. cs. 73. ö. e. 67. p.

¹² ADÁM ANTAL: *Az állami koordináció főbb eszközeiről* Állam és igazgatás, 1966. 8. sz. 731–748. pp.; FEKETE MIHÁLY: *A megyék közötti koordináció*. Állam és igazgatás, 1971. 8. sz. 732–739. pp.; DEMETER LÁSZLÓ: *A tanácsi koordináció jelentősége és módszerei a fejlesztésben*. Állam és igazgatás, 1972. 10. sz. 938–948. pp.; SZALAI ÉVA: *A megyék közötti területi koordináció*. Állam és igazgatás, 1972. 6. sz. 534–546. pp.

¹³ Lásd: MSZMP KB Politikai Bizottság 1968. október 15-i ülése. MNL-OL M-KS 288. f. 5/474. ö. e.; továbbá: Cigányügyi Koordinációs Bizottság iratai. MNL-OL XIX-A-28-f.

természetesen Koordinációs Bizottságot hoztak létre, amelynek tevékenységét a Központi Bizottság mellett működő Szövetkezetpolitikai Munkaközösség ellenőrizte¹⁴. A büntetvégrehajtás helyzetéről a nyolcvanas években a bűnüldözéssel és igazságszolgáltatással foglalkozó Koordinációs Bizottság fogalmazta meg állásfoglalását¹⁵. De 1976-ban létrejött a Társadalomtudományi Koordinációs Bizottság is¹⁶, az Építéstudományi Intézetben pedig már és 1962-ben megalakították a maguk Koordinációs Bizottságát.¹⁷

Mégis volt egy bizottság, amelynek titkossága folytán a nevét is alig ejtették ki, de abban a szűk körben, ahol egyáltalán tudomásuk volt róla, tudták, hogy ez „a” Koordinációs Bizottság.

II. A rejtőzködő Koordinációs Bizottság

A mindenféle jelző és szervezeti hovatartozás megjelölése nélküli Koordinációs Bizottság (a továbbiakban csak Bizottság) nem teljesen ismeretlen. Azok az utalások viszont amelyek a Bizottsággal kapcsolatban eddig napvilágra kerültek részben töredékesek, ellentmondásosak, részben a vonatkozó iratok tekintetében nagyfokú tájékoztatatlanságra utalnak.

Zinner Tibor – Zánathy János az Igazságügyi Minisztérium által 1991-ben létrehozott Tanácsadó Bizottság tagjaiként a minisztérium által bekért büntetőügyek illetve az ezekhez kapcsolódó politikai jellegű dokumentációk vonatkozásában végeztek kutatómunkát. Vizsgálódásaikat akadályozta, hogy a pártarchívumnak az akkor még a Politikatörténeti Intézet kezelésében lévő – főleg a vezető testületek illetve a Közigazgatási és Adminisztratív Osztály – irataihoz alig tudtak hozzáférni, ráadásul a Bizottság iratai a Legfelsőbb Bíróság TÜK-iratai között is csak töredékesen maradtak fent. Frappáns a meglátás, miszerint a Bizottság célja – kezdetben – az volt, hogy ne ismétlődhessenek meg az ötvenes évek törvénysértései, a gyakorlat azonban ezzel ellentétessé vált: „a törvénysértések most úgy következtek be, hogy kimentették a bűnelkövetőket”¹⁸. Ezzel szerzők azokra a párthatározatokra utalnak, amelyek a belügyminisztérium nyomozószerveinek illetve az ügyészségnek az eljárásait korlátozták – Kádár János „menedékjognak” nevezte – a párt-, állami és tömegszervezeti funkcióban lévő és bűncselekményt elkövető személyek esetében.¹⁹ Ugyanakkor sommás is ez a vélemény. A Bizottság üléseinek napirendi pontjai között valóban számos esetben szerepeltek jogszabálysértő pártvezetők (esetleg hozzátartozóik) ügyei, de leegyszerűsítés lenne ezekben látni a Bizottság munkájának a lényegét.

Itteni, de tíz évvel későbbi munkájában is Zinner Tibor úgy tudja, hogy a Bizottság tagjai az adminisztratív területet felügyelő MSZMP KB-titkár, az MSZMP KB Admi-

¹⁴ Lásd: Szövetkezetpolitikai Munkaközösség 1972. október 12-i ülésének iratait. MNL-OL M-KS 288. f. 38/26. ó. e.

¹⁵ Lásd: MSZMP KB Politikai Bizottság 1985. június 10-i ülése. MNL-OL M-KS 288. f. 7/723. ó. e.

¹⁶ A Társadalomtudományi Koordinációs Bizottság iratai: MNL-OL XIX-A-85

¹⁷ Lásd: MNL-OL XXVI-D-2-f.

¹⁸ ZINNER TIBOR – ZANATHY JÁNOS: *Az 1963. április 4. és 1989. október 23. között tárgyalt „politikai” perek vizsgálatairól.* Jelentés a (dr. Solt Pál, a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának elnöke és dr. Balsai István, igazságügy-miniszter által létrehozott) Tanácsadó Bizottság kutatási eredményeiről. Budapest, 1991. Kézirat, 35. p.

¹⁹ Lásd: MSZMP KB Titkárság 1958. február 14-i, valamint a Politikai Bizottság 984. december 11-i ülésének határozatai MNL-OL M-KS 288. f. 5/928. ó. e., továbbá MNL-OL M-KS 288. f. 7/22. ó. e.

nisztratív Osztályának vezetője és helyettese, az adminisztratív területet felügyelő miniszterelnök-helyettes, az Igazságügyi Minisztérium illetékes vezetője, a Legfelsőbb Bíróság elnökének és a legfőbb ügyésznek büntető ügyszakot vezető helyettesei voltak. Az iratok későbbi ismertetése korrigálja ezeket az információkat, ahogyan azt a véleményt is, hogy a Bizottságot 1989-ben „feloszlatták” volna²⁰

Bócz Endre, aki 1974-ben főügyész-helyettes volt, egy konkrét ügy kapcsán (amelyben *Szénási Géza* legfőbb ügyész helyett kellett eljárnia) megemlíti: „A koordinációs értekezlet az adminisztratív szervek pártirányításának eszköze volt. Az MSZMP Központi Bizottsága Közigazgatási és Adminisztratív Osztályának vezetője tartotta; résztvevői a Belügyminisztérium, a Legfőbb Ügyészség és a Legfelsőbb Bíróság vezetői, illetőleg ezek megbízottai voltak; itt döntöttek a nagy horderejűnek ígérkező ügyek és szereplőik további sorsáról – tehát például arról, hogy kikkel szemben kell vádat emelni. A döntést azután az állami vezetőknek kellett a saját területükön (hivatali hatalmuk révén) érvényesíteni.”²¹ A későbbiekben látni fogjuk, hogy nem pontos a grémium említett összetétele, másrészt a sok éves tevékenység dokumentumai láttán túlzás lenne „vádhatósági” szerepet tulajdonítani a Bizottságnak. De az is természetes, hogy a Legfőbb Ügyészség képviselőjeként elsősorban éppen ezekkel az esetekkel találkozva nem láthatta át a Bizottság teljes feladatkörét.

Az 1979-es évre teszi *Kenedi János* a Bizottság megalakulásának időpontját. Meglátása szerint ekkorra Kádár "a gulyáskommunizmus" föl-fölmelegítésével „a nyugati kizárópolitikára fordította a politikai irányvonalat, aminek megvalósítására viszont „a BM nincs – még – felkészítve”. Végül „ekkor sikerült a belügyminiszter és a pártfőtitkár közti egyoldalú »zsarolási manővereket« a BM és a pártközpont közé telepített koordinációs bizottságok intézményesítésével mintegy pufferként felfogni”²². Ha valóban csak a hetvenes évek végén jött volna létre a Bizottság, akár ez is lehetett volna megszervezésének mögöttes oka és célja. De a korábbiakból már sejthető, hogy a hetvenes évek végére évtizedes történetet tudhatott maga mögött a Bizottság.

A Bizottság ismeretlensége nem csak létrejöttének titokzatos körülményeivel (máig nincs meg az ezt létrehozó párthatározat), a grémium összetételének, működésének, döntéseinek rejtélyes voltával magyarázható, hanem azzal is, hogy iratállománya nagy részének lelőhelye – az immár másfél évtizedes kutatómunka ellenére – ismeretlen. Nem véletlen, hogy MSZMP központi vezető szervei üléseinek nyolc kötetben megjelentetett és teljességre törekvő napirendi jegyzékei sorában még az említés szintjén sem található a Bizottság. Nem azért, mert nem lenne „vezető szervek” közé sorolható, hiszen olyan efemer szervekre is kiterjedt a szerkesztők figyelme, mint amilyen például a Régi Párttagok Bizottsága, vagy a csak egy évig létezett Ifjúsági Munkabizottság. An-

²⁰ ZINNER TIBOR: *Személyes adalékok (is) az első két semmisségi törvény háttéréhez*. In: KAHLER FRIGYES (szerk.): *A semmisségi törvények*. Tudományos ülészak Veszprémben a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága, a Veszprém Megyei Bíróság Büntető Kollégiuma, a Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi területi Bizottsága Büntetőjogi Munkabizottsága rendezésében 2000. év március hó 13. napján. Sorozatcím: Büntetőjogi tanulmányok. Budapest 2002. 31. p.

²¹ BÓCZ ENDRE: *Négy évtized az ügyészségen. Pályám emlékezete*. Budapest, 2010. 335. p.

²² KENEDI JÁNOS: „Stasi-operett” Magyarországon. In: *K. belügyi iratfelmérő jelentése a kastélyból*. Budapest, 2000. 63–64. pp.

nak, hogy a Bizottság nem került a kutatók, levéltárosok látókörébe az a magyarázata, hogy egyszerűen a hiánya sem volt feltűnő, olyannyira nem is lehetett tudni róla.

Szerző a még nem létező Történeti Levéltár (sőt, Történeti Intézet – ahogyan eredetileg nevezték) előtti időkben 1996 körül találkozott a Belügyminisztérium Központi Irattárában őrzött miniszteri iratok között egy olyan dokumentummal, amely egy „Koordinációs Bizottság” nevű testület 1975. február 17-i ülésének emlékeztetőjeként volt nyilvántartva. Mivel a miniszteri iratok állománya gyakorlatilag nélkülöz minden belső rendszert, így nem volt meglepő, hogy sem a Bizottság előzményivel, sem későbbi irataival nem lehetett találkozni. A napirendi pontok fontossága és az ülésen részt vevő vezető személyiségek jelentősége viszont jelezte, hogy egy kivételes súlyú politikai grémiumról van szó. Ráadásul a csupán hat példányban készült emlékeztető azt sugallta, hogy rendszeres, hosszabb ideje tartó folyamatos működés állhat a Bizottság ténykedése mögött, amely a megvitatott kérdésekkel kapcsolatban állásfoglalásokat fogalmazott meg, működésének pedig az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztálya biztosította a feltételeit.

Mivel a BM Központi Irattára semmilyen további információval nem tudott szolgálni, az elkövetkező közel tíz év további levéltárak, állami szervek munkatársai, párttörténeti kutatók, a korszakkal foglalkozó történészek faggatásával telt – ki tudhat valamit a Bizottságról. Az iratok természetes lelőhelye az Országos Levéltár lett volna, hiszen iratforrásként a Közigazgatási és Adminisztratív Osztály iratai egészükben – az MSZMP iratállománya részeként – a MOL kezelésébe kerültek. Azonban itt sem sikerült nyomára bukkanni az iratoknak egészen 2006-ig, amikor Közigazgatási és Adminisztratív Osztály feldolgozatlan anyagai közül váratlanul előkerült hét doboz az 1964 és 1983 közötti időszakból. A későbbiekben előkerült még további négy év iratanyaga is, de az 1964 előttiéket mintha végleg eltűntek volna²³. Ezért is megalapozatlan *Kahler Frigyes* jogtörténésznek a Biszku-perrel kapcsolatban tett megjegyzése: „Nyomon követhető, hogy bizonyos ügyekben a politikai vezetés kifejezetten presszionálta a bíróságot, más ügyekben pedig ők döntöttek. Működött az ún. Koordinációs Bizottság, amiben Biszku volt az elnök és ott döntötték el tulajdonképpen a nagyobb ügyekben, hogy mi az ítélet. És hogy ez mennyire így van, megvannak a jegyzőkönyvek, hogy ellenőrizték a bírákat a belügyi tisztek és jelentést adtak”²⁴. Ha ez így lenne, akkor a vádhatóságnak álláspontja kialakítása során nem az Ideiglenes Intézőbizottság vagy a Katonai Tanács – büntetőjogilag vitatható relevanciával bíró – irataira kellett volna támaszkodnia, csak elő kellett volna vennie a Bizottsági jegyzőkönyveit, amelyekről Kahler úgy tudja, „megvannak”.

A Biszku-ügy kirobbanását elindító „Bűn és büntetlenség” című dokumentumfilm készítői éppen ezzel kapcsolatban szalasztottak egy ma már pótolhatatlan információt. Az alkotók elmondták, hogy „nem fért bele minden a filmünkbe. Száz órából vágunk össze hetven percet”²⁵. Ennek a száz órának talán a legfontosabb része maradt ki és maradt a kérdezők részéről is reflektálatlanul – amint az az internetre egy ideig feltöltött

²³ A Bizottság eddig megtalált iratai kutathatók a Nyitott Társadalom Archívum honlapján: <http://allambizt.osaarchivum.org/dosszie/koordinacios-bizottsag> (2017. 11. 03.)

²⁴ Interjú Kahler Frigyesrel a Biszku-perről. Vasárnapi Újság. Kossuth Rádió, 2014. május 18. 07:12 >www.radio.hu< (2014. 05. 20.)

²⁵ NOVÁK TAMÁS – SKRABSKI FRUZSINA: *Beszéltem hősökkel.* >http://mandiner.blog.hu/2010/10/23/56_bejott_a_szobamba< (2011. 11. 23.)

„hulladékok” nyomán ez kiderült. A riporter ugyanis rákérdezett, volt-e olyan testület, amelyen az 1956 utáni büntetőpercek kimenetelével foglalkoztak. Biszku Béla válaszában kifejtette, hogy valóban „voltak együttes tanácskozások a KB-titkár vezetésével, a belügyminiszter, a Legfőbb Ügyész, a »legfőbb bíró«, az Adminisztratív Osztály vezetője és illetékes munkatársa között. De ezek mindig csak utólagos tanácskozások voltak, tehát nem előre meghatározott ügyekkel foglalkoztak, hanem a megtörtént ügyek tapasztalatainak elemzésével. A bíróságnak, az ügyészségnek a tevékenységével... Most is van ilyen, biztosan van, csak nem tudunk róla...”²⁶ Ez volt maga a Bizottság! Éberebb filmkészítők számára itt lett volna a nagy lehetőség, hogy első kézből információkat szerezzenek a Koordinációs Bizottság egyik legfontosabb szereplőjétől. Mégsem hangzott el további kérdés, sőt, még ez a néhány, igazán fontos mondat sem fért a filmbe.

De iratok híján honnan tudható, hogy egyáltalán létezett és működött a Bizottság 1964 előtt is? A Bizottság megalakításának történelmi hátterét és politikai jelentőségét éppen Kádár Jánosnak a Politikai Bizottság egyik 1973-as zárt ülésen tett megjegyzéséből rekonstruálhatjuk²⁷. A már hosszabb ideje húzódó és a politikai vezetést különösen megosztó MEGÉV-üggyel²⁸ foglalkozó írásos jelentéshez Kádár fűzött szóbeli kiegészítést. Ebben – sokkal inkább a belső konfliktus megoldásának módszertanához, mint a probléma tartalmi kérdéseire kapcsolódva – megemlítette: „Minden illetékes tudja, hogy egy 1957-es párthatározat alapján van, és azóta működik a pártközpontban egy úgynevezett Koordinációs Bizottság. Ennek vezetője a K. B. adminisztratív ügyekért felelős titkára, tagja a K. B. Adminisztratív Osztályának vezetője, a belügyminiszter, az igazságügyi miniszter, a legfőbb ügyész és a legfelsőbb bíróság elnöke.”²⁹ Ez elé a bizottság elé kell vinni minden olyan büntetőpolitikai kérdést, vagy konkrét bűnügyet megvitatásra, melynek megítélésében bizonytalanság vagy eltérő vélemény van az illetékes

²⁶ Uo.

²⁷ MSZMP PB 1973. november 13-i ülése. MNL-OL M-KS 288. f. 5/623. 1. ő. e.

²⁸ A Mezőgép Tröszt (MEGÉV) önálló kereskedelmi joggal rendelkező vállalat volt. Korrupció-gyanús ügye a gazdasági reform ideológiai vitáinak, illetve a szocialista nyilvánossággal, büntetőpolitikával és nem utolsósorban a megosztott politikai vezetéssel kapcsolatos nézeteltérések gyűjtőhelyévé vált. Lásd: PÉTERI GYÖRGY: *Pirruszi győzelem. A „MEGÉV-ügy” és a politikai stílus változása a hosszú hatvanas években*. In: Rainer M. János (szerk.) *„Hatvanas évek” Magyarországon*. Tanulmányok, Budapest, 2004. 318–336. pp.

²⁹ A grémium több évtizedes összetétele pontosan érzékelteti a párt és az állam felsőszintű vezetésének szemlélyi és intézményi összeolvadását: *Adminisztratív KB-titkárok*: Marosán György (1957. II. 26.–1962. X. 12.); Fehér Lajos (1962. X. 12.–1962. XI. 24.); Biszku Béla (1962. XI. 24.–1963. XII. 5.); Korom Mihály (1963. XII. 5.–1966. XII. 3.); Biszku Béla (1966. XII. 3.–1978. IV. 20.); Korom Mihály (1978. IV. 20.–1985. III. 28.); Horváth István (1985. III. 28.–1987. VI. 23.); Fejti György (1987. VI. 23.–1988. XII. 15.); *Az Adminisztratív Osztály, 1966-tól Közigazgatási és Adminisztratív Osztály vezetői*: Czinege Lajos (1955–1957); Kaszás Ferenc (1957–1961); Tömpe András (1961–1962. XI. 24.); Rácz Sándor (1962. XI. 24.–1966. XII. 3.); Borbándi János (1966. XII. 3.–1974. III. 20.); Rácz Sándor (1974. III. 20.–1983. VII. 6.); Varga Péter (1983. VII. 6.–1988. XI. 22.); *Belügyminiszterek*: Münnich Ferenc (1956. XI. 4.–1957. III. 1.); Biszku Béla (1957. II. 28.–1961. IX. 13.); Pap János (1961. IX. 13.–1963. XII. 7.); Benkei András (1963. XII. 7.–1980. VI. 27.); Horváth István (1980. VI. 27.–1985. III. 29.); Kamara János (1985. III. 29.–1987. XII. 16.); Horváth István (1987. XII. 16.–1990. I. 23.); *Igazságügy-miniszterek*: Nezvál Ferenc (1956. XII. 29.–1966. XII. 7.); Korom Mihály (1966. XII. 7.–1978. IV. 22.); Markója Imre (1978. IV. 22.–1988. VI. 29.); Kulcsár Kálmán (1988. VI. 29.–1990. V. 23.); *A Legfelsőbb Bíróság elnökei*: Domokos József (1954–1958); Jahner-Bakos Mihály (1958–1963); Szalay József (1963–1968); Szakács Ödön (1968–1980); Szilbereky Jenő (1980–1990); *Legfőbb Ügyészek*: Szénási Géza (1956. XI. 16.–1975); Szijártó Károly (1975–1990. II. 14.). RÉVÉSZ BÉLA: *Egy volt miniszterelnök könyvének állambiztonsági olvasata 1985-ben*. A Koordinációs Bizottság irataiból. Élet és Irodalom, 2008. 39. p.

szervek vezetői között.” A Kádár által forrásként megjelölt 1957-es párthatározatot mindeddig nem sikerült megtalálni. Annyi azért még kiderült Kádár kioktatásából, hogy a testület olyannyira titkosan működik, hogy állásfoglalásaira (mivel ő maga határozatot nem hoz) „a végrehajtás menetében hivatkozni nem lehet”. Amennyiben a grémium tagjai egymás között mégsem nem jutnának egyetértésre, akkor az első titkárhoz, a Titkársághoz vagy a Politikai Bizottsághoz kell fordulniuk „eligazításért”.

Ha a Bizottságot létrehozó párthatározat eddig nem is került elő, megalakulása körülményeinek, azaz az illetékes szervek vezetői közötti korabeli „bizonytalanságoknak”, „eltérő véleményeknek” annál több nyomát őrzik az iratok. Ezek többsége azokra az 1956-1957-es konfliktusokra utalnak, amelyek a megtorlás főszereplői között, elsősorban a politikai rendőrség, az ügyészség illetve a bírói szervek között alakultak ki. Bármenyire is Kádár legfontosabb erőszakeszközeiként működtek az említett szervek, a joghoz illetve a „szocialista törvényességhez” való közelségük/távolságuk mégis eltérően alakult. A karhatalom, a politikai nyomozók majd a munkásrendőrség számára természetesebbnek tűnt a „rendkívüli helyzetben” a jogi kötöttségek figyelmen kívül hagyása, míg az ügyészek, bírók nem tudták olyan könnyedén negligálni a jogalkalmazás hatályos szabályait. A Belügyminisztérium, az ügyészség és a bíróságok vonatkozásában a párt irányító, ellenőrző feladatait konkretizáló Adminisztratív Osztály³⁰ iratai között például 1956 végéről fennmaradt az egyik vidéki politikai nyomozó osztály vezetőjének panaszja: „Az ügyészségi apparátus olyan ellenséges tevékenységet fejt ki, hogy a börtönből olyan személyeket is kihoznak, akiket a rendőrségi szervek nehéz, szívós munkával és megérdemelt büntetéssel juttattak börtönbe. Ilyen ténykedésük miatt megtiltottam (!), hogy az ügyészeket a börtönökbe beengedjék.”³¹

Ugyanezen az értekezleten a Politikai Nyomozó Főosztály vezetője³² a közbiztonsági őrizet akkor még csak tervezett bevezetését is részben az ügyészek „akadékoskodásával” indokolta: „Tudom, hogy a kormány részéről történik intézkedés, hogy ügyészségi, bírósági vonalon rendet teremtsen. De mert nem várható, hogy heteken belül csodák történjenek, és mert a szükségessége fel fog vetődni, hogy az ellenforradalmat kikapcsoljuk az életből, meg fog jelenni a közbiztonsági őrizetbe vételről szóló rendelet, amikor a rendőrök ellenforradalmárokat eltávolíthatnak az ügyészség ellenére (!) is.”³³ Ezek után nem meglepő, hogy a Politikai Bizottság ülésén is szóba kerültek a szervek közötti feszültségek, például Szénási Géza³⁴ legfőbb ügyész felszólásában: „Biszku³⁵ elvtárs és köztem vannak ellentétek, nézeteltérések. Mi kulturáltan vitatkozunk, de lent ez úgy jelenik meg, hogy a rendőrség könnyen lefasisztázza az ügyészt, ha nem ért

³⁰ Tájékoztató az MSZMP KB Adminisztratív Osztálya feladataira vonatkozó titkársági határozatból. 1957. május 24. MNL-OL M-KS 288. f. 7/8. ó. e.

³¹ A Szabolcs-Szatmár megyei RFK Politikai Nyomozó Osztálya vezetőjének, Antal [-]nak felszólalása 1956. december 28-án az Országos Rendőrfőkapitányságon a megyei főkapitányok és politikai osztályvezetők részére tartott értekezleten. ORFK Titkárság Jegyzőkönyv I. rész. MNL-OL M-KS 288. f. 30/3. ó. e.

³² Mátyás László a Belügyminisztériumban teljesített szolgálatot 1954-ig. 1956-ban ismét a BM-ben dolgozott, majd a Politikai Nyomozó Osztály vezetője 1957-ig.

³³ ORFK Titkárság Jegyzőkönyv II. rész. MNL-OL M-KS 288. f. 30/3. ó. e.

³⁴ Szénási Géza 1956. november 16-tól 1975-ig legfőbb ügyész.

³⁵ Biszku Béla 1956. november 7-től az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottság tagja, 1957. februárjában a belügyek vezetésével bízták meg.

egyét.”³⁶ Kádár Jánosnak nyilván elege lett ezekből a vitákból, de még inkább abból, hogy a megtorlás és az erőszakos konszolidáció legfontosabb szerveinek vezetői a Politikai Bizottság üléseire is beviszik nézeteltéréseiket, konfliktusaikat. És hogy mekkora jelentőséget tulajdonított az előzetes egyeztetés intézményes keretei kialakításának, jelzi a Koordinációs Bizottság létrehozása.

A Bizottság maga alkotta meg működési szabályzatát. Negyedéves munkaterv alapján dolgozott, kéthetenként – 1978-tól havonta – ülésezett a Központi Bizottság épületében. A Közigazgatási és Adminisztratív Osztály gondoskodott az ülések összehívásáról, az egyes napirendi pontokhoz szükséges előterjesztések, háttéranyagok előkészítéséről, illetve az ülések emlékeztetőinek a résztvevőkhöz történő eljuttatásáról. A Bizottság első, még 1967-ből fennmaradt munkarendje³⁷ szerint a koordinációs értekezlet fő célja összehangolni a bűnüldöző szervek tevékenységét a jogpolitikai elvekben, a törvényekben, határozatokban foglalt feladatok eredményes végrehajtása érdekében. Ennek érdekében a Bizottság a következő kérdésekkel foglalkozik:

„– a bűnözés, a bűnüldöző munka átfogó, elvi jelentőségű kérdéseivel, ide értve a büntetőjog, valamint a polgári jog politikai vonatkozású problémáit is.

– a fontosabb jogi vonatkozású Központi Bizottság, Politikai Bizottság, Titkárság előterjesztései napirendre kerülése előtt vélemény, javaslatok, ajánlások kialakításával, a vitás kérdések felszínre hozásával, döntésre való előterjesztésük végett;

– elsősorban a bűnüldözést érintő fontosabb kormány-előterjesztésekkel, törvény, törvényerejű rendelet és más rendelettervezetekkel.

– a párt vezető szervei és a kormány határozatainak jogi vonatkozású kihatásaival, az azokból adódó feladatokkal.”

Kádár János az említett 1973-as Politikai Bizottsági ülésen a Koordinációs Bizottság fontosságára emlékeztető felszólalásában arra is felhívta a figyelmet, hogy az MSZMP megalakulása óta a büntető ügyekben szabály, hogy „a belügyminiszter, a legfőbb ügyész, a legfelsőbb bíróság elnöke konkrét bűnügyekben minden befolyástól mentesen, maguk kötelesek dönteni, kizárólag a törvény, saját törvényes felelősségük és lelkiismeretük által vetetve”. A kijelentés meglehetősen indokolatlan, hiszen mivel zárt ülésen hangzott el, propagandaértéke nem igen lehetett, másrészt sejthette, hogy az ülés többi nyolc résztvevője is ezzel éppen ellentétes tapasztalatok birtokában van. De a Koordinációs Bizottság irataiból is kiderül, hogy a testületnek a szocialista jogpolitika formálásában játszott szerepe gyakran teljesen háttérbe szorult a konkrét ügyekben kialakított politikai állásfoglalások mögött. A Bizottság minden olyan előterjesztést – „azok jellegétől függetlenül” – napirendjére tűzött és megvitatott, amelyet a felsőbb pártszervek részre készítettek. Mivel határozatot nem hoztak, az elfogadott állásfoglalások érvényesítése nem az érintett rendőri, ügyészségi, bírói szervekre, hanem azoknak a Koordinációs Bizottságban részvevő vezetőire nézve tartalmazott feladatokat, kötelezettségeket. Ezek

³⁶ Jelentés a belső reakció elleni harc feladatairól. A Politikai Bizottság 1957. július 2-i ülésének jegyzőkönyve. MNL-OL M-KS 288. f. 5/33. ö. e.

³⁷ Javaslat a Koordinációs Bizottság ülések rendjére. 1967. január 17. Az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztály Koordinációs Bizottság iratai MNL-OL M-KS 288. f. 31/V/1. ö. e.

végrehajtását – az ügyrend itt valószínűleg az ismeretlen párthatározatot ismétli meg – a KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztálya ellenőrzi.³⁸

Sajátos módon a homályba burkolódzott Bizottság mégsem volt annyira láthatatlan, hogy ne akadtak volna követői. Források hiányában csak találgatni lehet, hogy a hasonló célok megoldását és funkciók betöltését vállaló szervek létrehozására maga a KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztálya is inspirálhatta a regionális pártszerveket. Erre utal, hogy az adott megyei pártbizottság adminisztratív ügykért felelős titkára, az Adminisztratív Osztály vezetője, a megyei rendőrfőkapitány, a megyei főügyész valamint a megyei bíróság elnöke több megyében is rendszeres tanácskoztak. Ezeket a megbeszéléseket Koordinációs Értekezletnek, vagy Koordinációs Bizottsági üléseknek, tanácskozássoknak nevezve hívta össze a megyei adminisztratív osztály, többnyire félévenként.³⁹

III. Nevesített ügyek

A Bizottság több ezer oldalnyi anyagának feldolgozása – és előzményeinek megtalálása – egyelőre várat magára. Annak érzékeltetésére azonban, hogy a Bizottság sajátos hatalmi szerepvállalásával miként avatkozott bele egyes politikai természetű ügyek eldöntésébe, már most számos példa felhozható. A források nyomán ismert huszonhárom éve alatt (egyelőre az 1986-os évfolyam is hiányzik) a Bizottság után kétszázhuszonöt ülés anyagai maradtak fenn⁴⁰. Ezek egy része valóban jogpolitikai szempontból értelmezte a még csak koncepciók szintjén létező törvényeket. Több ülésen is visszatértek például

³⁸ A Koordinációs Bizottságnak a hatalmi struktúrában elfoglalt tényleges helyére elsősorban az üléseiken elfogadott állásfoglalások, pontosabban „a párt vezetői testületei számára készített elvi-politikai jellegű előterjesztések” és az ugyanezen kérdésekre vonatkozóan a Politikai Bizottságban meghozott határozatok tartalmi összehasonlításából lehetne – egy későbbi feldolgozó munka eredményeként – következtetni.

³⁹ Lásd: A szocialista törvényesség betartása a megyében. Koordinációs tanácskozás 1963. július 30. MSZMP Somogy Megyei Végrehajtó Bizottságának ülései (MNL Somogy Megyei Levéltár XXXV.1.c. 32. ö. e.); A BRFK, a Fővárosi Főügyészség és a Fővárosi Bíróság jelentése a jogpolitikai irányelvek érvényesüléséről a népgazdaság és a társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények területén. Koordinációs értekezlet 1975. december 19. MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottságának ülései (Budapest Főváros Levéltára XXXV.1.a.4. 471. ö. e.); Javaslat a megyei pártertekezleti beszámolóhoz a Közigazgatási és Adminisztrációs Osztály részéről. 2. sz. Melléklet: A koordinációs értekezleten szerepelt témák. MSZMP Csongrád megyei Bizottság 1979. október 10. (MNL Csongrád Megyei Levéltár 1. f. 1979. 135. d. 26-56. ö. e.)

⁴⁰ A Bizottság irattári elhelyezése a következő: MNL-OL M-KS 288. f. 31/V/1. ö. e.

1. doboz / 49–545. pp. 1964: 519–545. pp. 1965: 478–518. pp. 1966: 390–477. pp. 1967: 367–389. pp. 1968: 141–366. pp. 1969: 75–140. pp. 1970: 49–74. pp.

2. doboz 1971: 220–276. pp. 1972: 118–219. pp. 1973: 1–218. pp.

3. doboz 1974: 1–276. pp. 1975: 277–424. pp.

4. doboz 1976: 1–164. pp. 1977: 165–419. pp.

5. doboz 1978: 1–219. pp. 1979: 220–425. pp. 1980: 426–578. pp.

6. doboz 1981: 264–486. pp. 1982: 1–263. pp.

7. doboz 1983: 1–256. pp.

MOL M-KS 288. f. 31/1984/1. ö. e. 1984.

MOL M-KS 288. f. 31/1985/3. ö. e. 1985.

HIÁNYZIK 1986.

MOL M-KS 288. f. 31/1987/3. ö. e. 1987.

MOL M-KS 288. f. 31/1988/3. ö. e. 1988.

1972-ben az alkotmánymódosításról, a bíróságokról és az ügyészségről, 1973-ban a büntetőeljárásról, 1976-ban a honvédelemről, vagy 1984-ben az Alkotmányjogi Tanácsról folytatott vitákra.

Ugyanakkor majdnem minden ülésen konkrét, már folyamatban lévő, vagy éppen az eljárás megindítására váró konkrét ügyek is napirendre kerültek. Ezek sorából illusztrációképpen álljon itt egy 1985-ös eset, amely nem kevesebbet volt hivatva eldönteni, mint hogy vajon büntető felelősségre vonás induljon-e államellenes bűncselekmények miatt *Hegedüs András*, az 1955-56 közötti miniszterelnök ellen a nyugati országokban adott interjúi – konkrétan *Zsille Zoltánnak* és *Kasza Lászlónak*, a Szabad Európa Rádió magyar osztálya munkatársainak adott interjúja – miatt.

A terjedelmes beszélgetés szerkesztett változata 1985 tavaszán jelent meg könyv formájában⁴¹, majd ezt követően – a sorrend betartása *Hegedüs András* kérése volt – 1985. május 27-től a SZER harminc-harminc perces részletekben kezdete sugározni a mintegy harminc órás beszélgetés szerkesztett változatát. A magyar állambiztonsági szervek fokozott figyelemmel kísérték a történeteket.⁴² Az interjú élénk hazai és külföldi visszhangot váltott ki – egy kommunista ország volt miniszterelnöke az ideológiai diverzió ellenséges bázisán! –, de meglehetősen vegyes fogadtatásban részesült.⁴³ A magyar politikai vezetést Hegedüs idegesítően nagy nyilvánosságot kapott szereplése mellett főként az nyugtalanította, hogy milyen politikai titkokat hozott nyilvánosságra, és vajon büntethető-e a valamilyen módon a volt miniszterelnök (ön)leleplező kitérőközlése. Ezeknek a kérdéseknek a megítélését a Bizottságra bízta, amely 1985. december 2-i ülésén tüzte napirendjére a Hegedüs-ügyet⁴⁴.

Az értekezleten Kamara János belügyminiszter, Markója Imre igazságügyminiszter, Szilberek Jenő a Legfelsőbb Bíróság elnöke, Szijártó Károly legfőbb ügyész, Czinege Lajos miniszterelnök-helyettes (mint az egyik napirendi pont előterjesztője), Szakali Jó-

⁴¹ HEGEDÜS ANDRÁS: *Élet egy eszme árnyékában. Életrajzi interjú*. Összeállította: Zsille Zoltán. Bécs, 1985. 224. p. (Az 1989 utáni kiadások már feltüntetik az interjú készítésében Kasza László közreműködését is. Az ő visszaemlékezése szerint Hegedüs András kérte, hogy a Szabad Európa Rádió neves szerkesztőjének a magyar politikai vezetés részéről esetleg támadható szerepe inkább ne legyen összefüggésbe hozható a kiadvánnyal. Kasza László szíves szóbeli közlése.)

⁴² Az 1956 október 24-én miniszterelnöki tisztségéből leváltották Hegedüs András 1958 szeptemberében tért vissza Moszkvából Magyarországra. Először az MTA Közgazdaság-tudományi Intézetének munkatársa, majd 1962-től a KSH elnökhelyettese. 1963-tól az MTA Szociológiai Kutatócsoport igazgatója. 1968-ban elítélte a csehszlovákiai bevonulást, ezért elbocsátották állásából, és az MTA Ipargazdaságtani Kutatócsoportjához helyezték főmunkatársnak. 1973 májusában az ún. „filozófusperben” revizionizmus vádjával elítélték, kizárták a pártból, és elbocsátották állásából. „1976. októberében Hegedüs András cikkgyűjteményében álló könyve jelent meg Londonban egy olyan sorozat keretében, amelynek kizárólag szocialista országok közismert ellenzéki személyei a szerzői. A könyv utóiratoként Hegedüsnek 1976-ban írt egy levelét közlik, amelyben kifejti, hogy a szocialista országokban a reformmozgalmak a hatalmi struktúra felső rétegének ellenállásán buktak meg, de ettől függetlenül a tömegek körében különböző mozgalmak tűnnek fel, amelyek a szocializmus eszméi, gyakorlati megvalósulásának újabb lehetőségét jelentik.” (A „Belső Ellenzék” kialakítását akadályozó intézkedések. Állambiztonsági Szervek Történeti Levéltára (ÁBTL) 1.11.1. ÁBMHT 152. d. BM III/7. Osztály 45-73/6/a/77. A jelentésben említett "cikkgyűjtemény valószínűleg a "Socialism and bureaucracy". - 1976. London: Allison and Bushby - című kötet.). Hegedüs András irathagyatéka a Nyitott Társadalom Archívum gyűjteményében található (HU OSA Fonds 361), moszkvai éveinek levelezésére lásd: Szerk.: Tamási Miklós – Révész Béla (szerk.): *A moszkvai levelezés 1956–1958. Lapok Hegedüs András volt miniszterelnök hagyatékából*. Budapest, 2010. 210. p.

⁴³ BORBÁNDI GYULA: *Magyarok az Angol Kertben. A Szabad Európa Rádió története*. Budapest, 1996. 464. p.

⁴⁴ MOL M-KS 288. f. 31/1985/3. ö. e. További idézetek innen.

zsef, aki a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság elnökeként a minisztertanács tagja volt, Varga Péter a Közigazgatási és Adminisztratív Osztály vezetője, valamint Szabó István, osztályvezető-helyettes vettek részt. A napirenden egyébként valóban szerepelt kifejezetten jogpolitikai természetű kérdés – javaslat az 1986-1990 közötti időszakra vonatkozó középtávú jogalkotási programra –, emellett foglalkoztak a lőfegyverekről, a lőszerrekről és a lőterekről szóló BM rendelettel, és elfogadták a Bizottság 1986. I. félévi munkatervét is. Végül a „különfélék” keretében került sor Szijártó Károly tájékoztatójának megvitatására Zsille Zoltán „Hegedűs András: Élet egy eszme árnyékában” című könyvéről.

A Közigazgatási és Adminisztratív Osztály az ülést megelőzően a legfőbb ügyész nyolc oldalas feljegyzését juttatta el a Bizottság tagjainak, mely elaborátum nyilvánvalóan a hírszerzés értékelő-elemző jelentésének megállapításait is felhasználta. Az ügyészszégi feljegyzés ugyanis egyáltalán nem szorítkozott az interjú szempontjából számításba vehető cselekmények büntetőjogi megítélésének körére, hanem a kérdések és válaszok politikatörténeti értelmezésen túl még az interjú-szituáció lélektani vonatkozásainak elemzésére is figyelemmel volt. Utóbbi kapcsán többször utal például Zsille konfrontatív-agresszív kérdezői stílusára, amin Hegedűs András „mérsékelt válaszával” kívánt enyhíteni, mintha tartana az esetleges későbbi felelősségre vonásától.

A Legfőbb Ügyész álláspontját abban összegezte, hogy a kémkedés, az államrend elleni izgatás büntetőjogi tényállásait Hegedűs András cselekményei nem valószínűsítették meg. Az államtitok és szolgálati titok megsértése a volt miniszterelnök részéről kétséget kizáróan szintén nem állapítható meg. „Azt ugyanis, hogy milyen adat tekinthető államtitoknak, vagy szolgálati titoknak a 14/1971. /IV.15./ Korm. számú rendelet, illetve a kormányrendeleten alapuló miniszteri, vagy főhatósági rendelkezések pontosan meghatározzák. Ebbe a jogszabályilag meghatározott körbe azok, a különösen 1960-as éveket megelőző időszakra vonatkozó adatok, amelyeket Hegedűs András nyilvánosságra hozott, ma már nem illeszthetők bele.” Bár a legfőbb ügyész nem fogalmazott meg ajánlást a Bizottságnak, sőt, némiképpen el is hártja magától ezt a feladatot. „Amennyiben a mű egészéből egy-egy részt kiragadunk – és ez nemcsak mennyiségi, hanem a mondanivaló tartalma szempontjából is csekély –, akkor el lehetne jutni annak megállapításáig, hogy ezek a részletek alkalmasak a népi demokratikus államrend elleni gyűlölet felkeltésére. *Ennek megítélése azonban legalább annyira politikai, mint jogi kérdés.*”

A Koordinációs Bizottság anyagai között az Emlékeztetón kívül nincs további információ az ülés résztvevőinek megjegyzéseiről, kérdéseiről, álláspontjukról. Állásfoglalásuk csupán azt rögzítette, hogy a Bizottság „*Tudomásul vette Szijártó Károly elvtárs tájékoztatóját Zsille Zoltán »Hegedűs András: Élet egy eszme árnyékában« című könyvéről; ezzel összefüggésben büntetőeljárás kezdeményezését nem tartotta indokoltnak.*”

Arra, hogy a Bizottság állásfoglalása mégsem maradt minden következmény nélkül, az MSZMP KB Titkárság kilenc hónappal későbbi ülésének határozata utal⁴⁵. Lakatos Ernő, a KB Agitációs és Propaganda Osztály vezetője ugyanis – a kényes előzmények miatti óvatosságát is jelezve – jelezte a Titkárságnak, hogy Hegedűs András „Életrajzi elemzések” címmel kéziratot nyújtott be a Kossuth Kiadóhoz. A maga részéről egy háromtagú bizottságot javasol a Titkárságnak a kézirat lektorálására, amelynek tagjai *Molnár János* a Párttörténeti Intézet igazgatóhelyettese, *Balogh Sándor*, az ELTE egyetemi

⁴⁵ MSZMP KB Titkárság 1986. szeptember 29-i ülése. MNL-OL M-KS 288. f. 7/756. ö. e.

tanára valamint *Réti László*, az Agitációs és Propaganda Osztály politikai munkatársa. A javaslatot a Titkárság elfogadta. A lektoráló bizottság jelentése nem maradt titokban, hiszen a kötet megjelenésének feltételeként „Kiadói utószó”-ként kellett hozzákapcsolni Hegedűs könyvéhez⁴⁶. Ennek legjellemzőbb kritikai megjegyzése szerint Hegedűs András „*saját nézőpontja érvényességi körét abszolutizálja (...), amikor a kortörténeti szakirodalomban általánosan elfogadott értékeléssel szöges ellentétben úgy véli, hogy hazánkban számos ok és körülmény miatt társadalmi méretekben kialakulatlanok s részben éretlenek voltak, végső soron hiányoztak a nemzeti újjászületés választott, népi demokratikus útjának szocialista irányba történt továbbfejlesztéséhez az objektív és szubjektív feltételek*”. Természetesen az 1956 utáni időszak megítéléséről van szó, de ez a szakmaiak mondott ideológiai bírálat legalább már nem a kézirat állításainak büntetőjogi relevanciáját mérlegelte. Az ilyen feladat – még három évig, 1988-ig – megmaradt a Koordinációs Bizottságnak.

Azt azonban, hogy az MSZMP államtalanítására vagy az állam párttalanítására vonatkozó 1988 végi párt döntések végrehajtása – talán szándékosan – mennyire következetlen volt (t. i. a Központi Bizottság „megszünteti a kormányzati tevékenységi körök – közöttük a kül- és belügyek, a honvédelem – közvetlen irányítását”⁴⁷), jól jelzi a Koordinációs Bizottság titkos „továbbélése” immár a Nemzetközi, Jogi és Közigazgatáspolitikai Bizottság formájában. E szintén ismeretlen politikai szereplő történetének kutatása is várhat még magára.⁴⁸

⁴⁶ *A kiadó utószava*. In: HEGEDŰS ANDRÁS: *A történelem és a hatalom igézetében*. Budapest, 1988. 345–353. pp.

⁴⁷ A Központi Bizottság 1988. november 22-i határozata a Központi Bizottság és a Politikai Bizottság munkarendjéről, munkamódszeréről, a KB munkabizottságainak, munkaközösségeinek és apparátusának feladatokról. MNL-OL M-KS 288. f. 5/1045. ö. e. 89R/11.

⁴⁸ A Nemzetközi, Jogi és Közigazgatáspolitikai Bizottság a KB 1988. december 15-ei döntése alapján jött létre.

Elnöke: Grósz Károly (az MSZMP főtitkára),

Titkára: Horn Gyula (KB-tag, külügyminisztériumi államtitkár)

Tagok: Borbély Sándor (KB-tag, a Munkásörtség országos parancsnoka),

Fejti György (a KB titkára),

Fock Jenő (KB-tag, a Minisztertanács nyugalmazott elnöke, a MTESZ elnöke),

Horváth István (KB-tag, belügyminiszter),

Kárpáti Ferenc (KB-tag, honvédelmi miniszter),

Korom Mihály (KB-tag, nyugalmazott KB-titkár, az Alkotmányjogi Tanács elnöke),

Kótai Géza (KB-tag a KB Külügyi Osztályának vezetője),

Szűrös Máttyás (a KB titkára),

Várkonyi Péter (KB-tag, külügyminiszter).

A Nemzetközi, Jogi és Közigazgatáspolitikai Bizottság első ülésén – 1989. február 3-án – megtárgyalta a munkarendjét, rögzítette, hogy „az MSZMP KB állandó bizottsága, feladata *javaslatok, állásfoglalások előkészítése a KB és a PB részére a nemzetközi élet, a jogalkotás és joggyakorlat, a közigazgatási és védelmi politika kérdéseiben*.” MNL-OL M-KS 288. f. 62/1. ö. e.

Felhasznált irodalom

ARZSANOV, M. A. et al.: *Állam- és jogelmélet.* (Teorija Goszudarsztva i Prava. Moszkva, 1949.) Budapest, 1951.

ÁDÁM ANTAL: *Az állami koordináció főbb eszközeiről* Állam és igazgatás, 1966. 8.

BARSI TOMAJ: *A pártélet szótára.* Budapest, 1984.

BORBÁNDI GYULA: *Magyarok az Angol Kertben. A Szabad Európa Rádió története.* Budapest, 1996.

BÓCZ ENDRE: *Négy évtized az ügyészségen. Pályám emlékezete.* Budapest, 2010.

DEÁK ÁGNES: *Ludasi Mór és a bécsi titkos rendőrség az 1860-as években.* Történelmi Szemle, 2007. 4.

DEMETER LÁSZLÓ: *A tanácsi koordináció jelentősége és módszerei a fejlesztésben.* Állam és igazgatás, 1972. 10.

ERDŐDY JÓZSEF: *Az orosz nyelv hatása a magyar nyelvre 1945 után.* 1–7. Magyar Nyelvőr, 1953. 3–4., 1953. 5–6., 1954. 1–2., 1954. 3–4., 1954. 5–6., 1955. 1., 1955. 2.

FEKETE MIHÁLY: *A megyék közötti koordináció.* Állam és igazgatás, 1971. 8.

FÓNAGY IVÁN–SOLTÉSZ KATALIN: *A mozgalmi nyelvről.* Budapest, 1954.

HEGEDÜS ANDRÁS: *Élet egy eszme árnyékában. Életrajzi interjú.* Összeállította: Zsille Zoltán. Bécs, 1985.

HEGEDÜS ANDRÁS: *A történelem és a hatalom igazságában.* Budapest, 1988.

KENEDI JÁNOS: „Stasi-operett” Magyarországon. In: *K. belügyi iratfelmérő jelentése a kastélyból.* Budapest, 2000.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (MNL-OL) M-KS 276. f.

MAGYARY ZOLTÁN: *Magyar közigazgatás.* Budapest, 1942.

NOVÁK TAMÁS – SKRABSKI FRUZZINA: *Beszéltem hősökkel.* >http://mandiner.blog.hu/2010/10/23/56_bejott_a_szobamba< (2011. 11. 23.)

PÉTERI GYÖRGY: *Pirruszi győzelem. A „MEGÉV-ügy” és a politikai stílus változása a hosszú hatvanas években.* In: Rainer M. János (szerk.) „Hatvanas évek” Magyarországon. Tanulmányok, Budapest, 2004.

RÉVAI TIBOR: *Az állam- és jogelmélet c. tankönyv fordítása.* Jogtudományi Közlöny, 1952. 4.

SZALAI ÉVA: *A megyék közötti területi koordináció.* Állam és igazgatás, 1972. 6.

SZENTGYÖRGYI EDE: *Idegen szavak magyar szótára.* Budapest, 1942.

TAMÁS MIKLÓS – RÉVÉSZ BÉLA (szerk.): *A moszkvai levelezés 1956–1958. Lapok Hegedüs András volt miniszterelnök hagyatékából.* Budapest, 2010.

ZINNER TIBOR: *Személyes adalékok (is) az első két semmisségi törvény hátteréhez.* In: Kahler Frigyes (szerk.): *A semmisségi törvények.* Tudományos ülészak Veszprémben a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága, a Veszprém Megyei Bíróság Büntető Kollégiuma, a Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi területi Bizottsága Büntetőjogi Munkabizottsága rendezésében 2000. év március hó 13. napján. Büntetőjogi tanulmányok. Budapest 2002.

ZINNER TIBOR – ZANATHY JÁNOS: *Az 1963. április 4. és 1989. október 23. között tárgyalt „politikai” perek vizsgálatáról.* Jelentés a (dr. Solt Pál, a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának elnöke és dr. Balsai István, igazságügy-miniszter által létrehozott) Tanácsadó Bizottság kutatási eredményeiről. Budapest, 1991. Kézirat, 35. p.

RÉVÉSZ BÉLA: *Egy volt miniszterelnök könyvének állambiztonsági olvasata 1985-ben.* A Koordinációs Bizottság irataiból. Élet és Irodalom, 2008. 39. p.